

Phát triển nông nghiệp Việt Nam trong bối cảnh đại dịch Covid-19: Thực trạng và giải pháp

LÊ VĂN THỜI*

Năm 2020 chứng kiến nhiều biến động của ngành nông nghiệp cả về cơ hội phát triển, hội nhập và thách thức thích nghi, ứng phó. Trong đó, thiên tai khốc liệt, như: mưa đá, hạn mặn, lũ lụt, đã ảnh hưởng lớn đến sản xuất; còn đại dịch toàn cầu Covid-19 đã làm đứt gãy kết nối thương mại nông sản giữa hầu hết các quốc gia trên thế giới. Tuy vậy, ngành nông nghiệp Việt Nam vẫn đạt được những thành quả đáng kể trên cả lĩnh vực sản xuất và xuất khẩu, mở ra nhiều kỳ vọng phát triển mới cho những năm tiếp theo.

THỰC TRẠNG

Năm 2020 là năm khu vực nông nghiệp đối mặt với những thách thức chưa từng có, điển hình là thiên tai khốc liệt, dịch tả lợn châu Phi, đại dịch Covid-19 - dịch bệnh nguy hiểm cấp độ khu vực và toàn cầu có nguy cơ bùng nổ, đe dọa nghiêm trọng đến sản xuất nông nghiệp. Theo đó, các thị trường xuất khẩu đều ngay lập tức tạm ngừng nhập một số nông sản của nước ta với lý do lo ngại dịch bệnh. Dịch Covid-19 cũng khiến nguồn cung vật tư đầu vào cũng bị gián đoạn, như: giống, thức ăn, thuốc thú y, lao động...; chi phí sản xuất và vận chuyển tăng.

Năm 2020, Trung tâm Nghiên cứu và phát triển hệ thống nông nghiệp đã thực hiện khảo sát, đánh giá tác động của dịch Covid-19 đối với 4 chuỗi giá trị tại Cao Bằng và Bắc Kạn gồm: lợn đen, gừng, chuối và bò. Kết quả cho thấy, sản lượng tiêu thụ của 4 nhóm giảm lần lượt: 45%, 30%, 73% và 77%. Giá bán của bò và chuối cũng giảm lần lượt 21,4% và 57,3%. Ngoài ra, chi phí sản xuất tăng 8,5%, 10%, 3% và 25%. Kéo theo đó, doanh thu của tác nhân thương mại của cả 4 nhóm cũng giảm từ 30%-82%. Tác động của dịch Covid-19 lên chuỗi giá trị được nhóm nghiên cứu chỉ ra có tác động đến chi phí sản xuất, chi phí vận chuyển, hao hụt và lãng phí nông sản tăng; cung cấp vật tư đầu vào khó khăn, trong khi giá nông sản và sản lượng tiêu thụ lại giảm... (Viện Nghiên cứu Kinh tế và Chính sách, Tổ chức Oxfam Việt Nam, 2020).

Bên cạnh đó, các thị trường nhập khẩu nông sản của Việt Nam cũng siết chặt hơn hàng rào kỹ thuật và các biện pháp tự vệ thương mại; yêu cầu mới về truy xuất nguồn gốc sản phẩm, cấp chứng thư xuất khẩu; đẩy mạnh chính ngạch, thanh tra, kiểm tra chất lượng tại nước xuất khẩu. Những điều này càng khiến cho nông nghiệp nước ta trong năm 2020 thêm khó khăn.

Ngoài ra, tại các tỉnh Đồng bằng sông Cửu Long, xâm nhập mặn mùa khô năm 2019-2020 xảy ra ở mức nghiêm trọng nhất trong lịch sử. Theo Cục Trồng trọt, Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, xâm nhập mặn đã ảnh hưởng trực tiếp đến 10 trong số 13 tỉnh, thành phố vùng Đồng bằng sông Cửu Long khiến nhiều diện tích lúa bị mất trắng; cây ăn quả, rau màu, thủy sản cũng chịu thiệt hại nặng nề... (Ảnh Tuyết, 2020).

Trong bối cảnh vô cùng khó khăn như vậy, các đối tác quốc tế đánh giá rất cao Chính phủ và người dân Việt Nam đã làm rất tốt việc kiểm soát dịch bệnh Covid-19. Chính vì Việt Nam kiểm soát dịch tốt hơn một số nước cạnh tranh trực tiếp, nên khả năng khôi phục chuỗi cung ứng cũng tốt hơn, từ đó gia tăng cơ hội cung ứng thị trường các nước giáp biên (Trung Quốc) và thị trường mới, cao cấp (Nhật Bản, Hàn Quốc...). Ngoài ra, Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn còn tổ chức các diễn đàn xúc tiến thương mại, thúc đẩy tiêu thụ trong nước; tổ chức lại hệ thống phân phối gắn kết với người sản xuất để đưa khả năng tiêu thụ nông, lâm, thủy sản lên mức cao nhất có thể. Điều này đã góp phần quan trọng giúp Việt Nam và ngành nông nghiệp phát triển kinh tế, ổn định xã hội, đảm bảo cuộc sống cho 100 triệu dân và hỗ trợ đảm bảo an ninh lương thực quốc tế.

Bên cạnh đó, Chính phủ rất nỗ lực trong việc kết nối giao thương và tìm kiếm thị trường mới cho xuất khẩu,

* Trường Đại học Thủy lợi

điển hình là thông qua việc ký kết được các hiệp định, đó là: Hiệp định Đối tác Toàn diện và Tiến bộ xuyên Thái Bình Dương (CPTPP), Hiệp định Thương mại tự do Việt Nam - EU (EVFTA), Hiệp định Đối tác Kinh tế Toàn diện Khu vực (RCEP) mở ra một tuyến “đường cao tốc” mới cho nông sản Việt Nam ra thế giới.

Nhờ những nỗ lực đó, năm 2020, khu vực nông, lâm nghiệp và thủy sản đã thể hiện vai trò bệ đỡ của nền kinh tế trong lúc khó khăn, bảo đảm nguồn cung lương thực, thực phẩm, hàng hóa tiêu dùng thiết yếu, là cơ sở quan trọng để thực hiện an sinh, an dân trong đại dịch lịch sử.

Theo báo cáo từ Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, năm 2020, toàn ngành nông nghiệp đã đạt được những kết quả tích cực. Tốc độ tăng trưởng GDP toàn ngành khoảng 2,65%, tổng kim ngạch xuất khẩu đạt 41,25 tỷ USD. Thị trường tiêu thụ nông, lâm, thủy sản tiếp tục phát triển, thị trường trong nước được mở rộng hơn; kịp thời giải quyết các vướng mắc, áp dụng nhiều giải pháp sáng tạo để thúc đẩy xuất khẩu trong điều kiện khó khăn do đại dịch Covid-19.

Cụ thể, kim ngạch xuất khẩu nông, lâm, thủy sản năm 2020 đạt khoảng 41,2 tỷ USD, duy trì 9 nhóm mặt hàng có kim ngạch xuất khẩu trên 1 tỷ USD, trong đó có 5 mặt hàng có kim ngạch trên 3 tỷ USD (gỗ và sản phẩm gỗ, tôm, rau quả, hạt điều, gạo) (Thy Lê, 2020). Tuy nhiên, điểm nhấn của hoạt động xuất khẩu nông, lâm, thủy sản năm 2020 phải kể đến việc các ngành hàng đã bước đầu tiếp cận hiệu quả thị trường châu Âu nhờ vào những lợi thế khi EVFTA chính thức có hiệu lực từ ngày 01/8/2020. Theo đó, nhiều lô hàng nông sản của nước ta liên tiếp được xuất khẩu sang châu Âu với mức thuế ưu đãi là 0%, cụ thể như: gạo, trái cây, thủy sản... So với tháng 7/2020, trị giá xuất khẩu sang EU trong tháng 8 và tháng 9/2020 của nước ta lần lượt tăng 11,5% và 32,4% (Ánh Tuyết, 2020), đã góp phần khẳng định chất lượng nông sản Việt Nam khi đáp ứng được các tiêu chuẩn về mẫu mã, chất lượng khắt khe của châu Âu. Bên cạnh đó, việc RCEP được ký kết đã mở ra cơ hội xuất khẩu lớn cho các mặt hàng thế mạnh, nhất là nông sản nhiệt đới và thực phẩm chế biến của nước ta trong thời gian tới.

Trong lĩnh vực trồng trọt, sản lượng lúa đạt 42,8 triệu tấn, giảm khoảng 87 nghìn tấn, do diện tích gieo trồng giảm

khoảng 192 nghìn ha, nhưng năng suất tăng 0,5 tạ/ha so với năm 2019; đáp ứng đầy đủ nhu cầu tiêu thụ trong nước, chế biến, sử dụng làm thức ăn chăn nuôi và xuất khẩu (Bích Hồng, 2021). Năm 2020, diện tích cây ăn quả cả nước tăng mạnh, đạt khoảng 1,1 triệu héc ta, tăng 32,8 nghìn héc ta so với năm 2019. Sản lượng, chất lượng các loại cây ăn quả chủ lực, có lợi thế của cả nước và từng vùng đều tăng (Quỳnh Dung, 2020). Ngoài ra, các loại cây công nghiệp lâu năm như: cà phê, cao su, chè, hồ tiêu, điều... đều giữ được ổn định về sản xuất hoặc tăng khá về diện tích và sản lượng.

Trong lĩnh vực chăn nuôi, kết quả nổi bật trong năm 2020 là ngành nông nghiệp đã khống chế thành công bệnh dịch tả lợn châu Phi nguy hiểm sớm hơn gần nửa năm so với Trung Quốc. Theo báo cáo của Cục Chăn nuôi (2020), tổng giá trị chăn nuôi cả năm 2020 tăng khoảng 5,5% so với năm 2019. Bên cạnh đó, kim ngạch xuất khẩu sản phẩm chăn nuôi ước đạt khoảng 1,2 tỷ USD. Đặc biệt, chỉ trong vòng 1 năm, ngành chăn nuôi đã bằng nhiều giải pháp từ nhập khẩu thịt lợn, nhập khẩu lợn sống, đẩy mạnh hỗ trợ chăn nuôi an toàn sinh học đã tái đàn với tốc độ nhanh kỷ lục, qua đó góp phần hạ nhiệt giá lợn từ cuối quý III, đầu quý IV/2020 theo đúng chỉ đạo của Chính phủ. Với chăn nuôi gia cầm, năm 2020 tiếp tục tăng trưởng trên 10%, tổng đàn gia cầm cả nước lần đầu tiên đạt 500 triệu con.

Với nỗ lực lớn của ngành thủy sản, bất chấp ảnh hưởng bởi dịch Covid-19, trong năm 2020, tốc độ tăng giá trị sản xuất thủy sản (giá so sánh năm 2010) đạt 3,05% so với năm 2019, tổng sản lượng đạt 8,4 triệu tấn, tăng 1,8%, trong đó sản lượng khai thác đạt 3,85 triệu tấn, tăng 2,1%, nuôi trồng đạt 4,56 triệu tấn, tăng 1,5%. Kim ngạch xuất khẩu thủy sản ước đạt 8,4 tỷ USD (Thanh Trà - Lê Hậu, 2021).

Trong lĩnh vực lâm nghiệp, trước tác động của đại dịch Covid-19, giá gỗ nguyên liệu giảm đã khiến người dân khai thác cầm chừng, nhiều doanh nghiệp và cơ sở chế biến gỗ gặp khó khăn trong việc tiêu thụ sản phẩm, các mặt hàng gỗ và lâm sản xuất khẩu giảm mạnh (có tới 80% khách hàng dừng hoặc hủy đơn hàng). Trong hoàn cảnh đó, ngành nông nghiệp đã kịp thời triển khai nhiều giải pháp, nhờ đó, giá trị xuất khẩu nhóm hàng lâm sản chính cả năm 2020 vẫn giữ được đà tăng trưởng, kim ngạch đạt trên 12,8 tỷ USD, tăng 13,4% so với năm 2019 (Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, 2020).

Bên cạnh những kết quả đạt được, ngành nông nghiệp nước ta vẫn đang đối diện với một số hạn chế, như: Chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông nghiệp chưa tương xứng với tiềm năng và lợi thế sẵn có, tăng trưởng có xu hướng giảm; Việc đổi mới và phát triển các hình thức tổ chức sản xuất chưa đáp ứng được yêu cầu; Sản xuất, liên kết theo chuỗi giá trị vẫn còn mang tính hình thức, chưa thu hút nông dân tự nguyện tham gia; Đầu ra nông sản chưa ổn định; Công nghiệp chế biến sâu chưa phát triển, năng suất lao động và hiệu quả kinh tế còn thấp, tổn thất sau thu hoạch còn cao... Bên cạnh đó, tốc độ tăng kim ngạch xuất khẩu có dấu hiệu chững lại do giá xuất khẩu của nhiều nông sản chủ lực giảm, nhất

là xuất khẩu sang thị trường Trung Quốc giảm: Vấn đề giải quyết “thẻ vàng” của EC còn chậm...

MỘT SỐ KIẾN NGHỊ, ĐỀ XUẤT

Trong bối cảnh đại dịch Covid-19 vẫn đang diễn biến phức tạp trên thế giới và Việt Nam, ngành nông nghiệp Việt Nam vẫn có những cơ hội, đó là nhu cầu tiêu thụ nông sản của thế giới vẫn tăng, trong khi Việt Nam cơ bản có nền sản xuất ổn định. Tuy nhiên, ngành nông nghiệp cũng sẽ đối diện với không ít thách thức, đó là: các thị trường xuất khẩu chính của ngành nông nghiệp tiếp tục sẽ bị ảnh hưởng trực tiếp khi đại dịch Covid-19 vẫn đang diễn ra ở nhiều quốc gia. Bên cạnh đó, nhu cầu tiêu dùng trong nước sẽ giảm, dẫn đến tiêu thụ nông sản, sản xuất nông nghiệp tiếp tục gặp nhiều khó khăn, phục hồi chậm, ảnh hưởng đến việc làm, thu nhập, đời sống người dân nông thôn.

Vì vậy, để phát triển nông nghiệp Việt Nam trong bối cảnh đại dịch Covid-19 vẫn còn đang diễn biến phức tạp trong thời gian tới, theo tác giả, cần thực hiện có hiệu quả một số vấn đề như sau:

Thứ nhất, tiếp tục tái cơ cấu ngành nông nghiệp theo hướng nâng cao giá trị gia tăng, phát triển bền vững; tiếp tục đổi mới, phát triển các hình thức tổ chức sản xuất, sản xuất theo chuỗi giá trị dựa trên ứng dụng khoa học và công nghệ, đổi mới sáng tạo, nâng cao chất lượng, giá trị sản phẩm nông nghiệp.

Thứ hai, để tăng cường tính bền vững của hệ thống thực phẩm, Nhà nước cần có chính sách đầu tư cho khoa học và công nghệ, như: về nông nghiệp sinh thái, nông nghiệp tuần hoàn để nâng cao hiệu quả, hỗ trợ hộ nông dân nhỏ

tham gia chuỗi giá trị và tăng cường tính chống chịu của chuỗi với các rủi ro. Đồng thời, có chính sách tăng cường năng lực cho hộ nông dân, hợp tác xã, cho doanh nghiệp trong lĩnh vực thực phẩm. Xây dựng nông dân chuyên nghiệp hóa để tạo quy mô sản xuất, có sự liên kết với hợp tác xã.

Thứ ba, ngành nông nghiệp cần nâng cao năng lực tuân thủ tiêu chuẩn, chất lượng của các chủ thể trong chuỗi giá trị để tiếp cận và đa dạng hoá thị trường toàn cầu. Phát triển ứng dụng nông nghiệp điện tử, bao gồm công nghệ số trong sản xuất, thương mại, khuyến nông và truy xuất nguồn gốc.

Thứ tư, ngành nông nghiệp cần thúc đẩy liên kết sản xuất - tiêu thụ sản phẩm theo chuỗi nhằm đảm bảo quá trình lưu thông sản phẩm, đảm bảo sự phân phối lợi ích hài hoà giữa các tác nhân trong bối cảnh dịch bệnh. Ngoài ra, cần đẩy mạnh tiêu thụ sản phẩm qua các kênh phân phối mới, hệ thống bán hàng hiện đại (online).

Thứ năm, Chính phủ, các bộ ngành, địa phương cần tiếp tục đẩy mạnh giải pháp phát triển việc làm sau dịch Covid-19; thực hiện có hiệu quả các chính sách an sinh xã hội. Đặc biệt, Nhà nước cần tham gia vào cung ứng một số vật tư đầu vào thiết yếu trong giai đoạn dịch để bảo đảm nguồn cung ổn định, đầy đủ và chất lượng...□

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn (2020). *Báo cáo của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn tại Hội nghị tổng kết năm 2020, triển khai kế hoạch năm 2021 ngành Nông nghiệp và Phát triển nông thôn*, ngày 24/12/2020
2. Cục Chăn nuôi (2020). *Báo cáo tại Hội nghị tổng kết công tác chỉ đạo điều hành năm 2020 và triển khai kế hoạch năm 2021*, ngày 26/12/2020
3. Viện Nghiên cứu Kinh tế và Chính sách, Tổ chức Oxfam Việt Nam (2020). *Tài liệu Diễn đàn Nông nghiệp Mùa Thu 2020 với chủ đề: “Định hướng chính sách nông nghiệp Việt Nam trong bối cảnh đại dịch Covid-19”*, ngày 19/11/2020, tại Hà Nội
4. Lê Bền (2020). *Nông nghiệp vượt gian khó, lập kỷ lục*, truy cập từ <https://nongnghiep.vn/nong-nghiep-vuot-gian-kho-lap-ky-luc-d280282.html>
5. Quỳnh Dung (2020). *Diện tích cây ăn quả cả nước đạt 1,1 triệu héct a*, truy cập từ <http://www.hanoimoi.com.vn/tin-tuc/Nong-nghiep/987202/dien-tich-cay-an-qua-ca-nuoc-dat-11-trieu-hec-ta>
6. Bích Hồng (2021). *Thị trường nông sản tuần qua: Giá tiêu bật tăng trở lại*, truy cập từ <https://bnews.vn/thi-truong-nong-san-tuan-qua-gia-tieu-bat-tang-tro-lai/182704.html>
7. Thanh Trà - Lê Hậu (2021). *Kéo dài chuỗi chế biến, nâng cao giá trị sản phẩm thủy sản*, truy cập từ <https://nhandan.com.vn/nhan-dinh/keo-dai-chuoi-che-bien-nang-cao-gia-tri-san-pham-thuy-san-631146/>
8. Thy Lê (2020). *Xuất khẩu nông lâm thủy sản năm 2020 đạt 41 tỷ USD*, truy cập từ <https://thoibaokinhdoanh.vn/thi-truong/xuat-khau-nong-lam-thuy-san-nam-2020-dat-41-ty-usd-1075625.html>
9. Ánh Tuyết (2020). *Nhìn lại năm 2020: Nông nghiệp chuyển mình mạnh mẽ trong thiên tai, dịch bệnh*, truy cập từ <https://nhandan.com.vn/tin-tuc-kinh-te/nong-nghiep-chuyen-minh-manh-me-trong-thien-tai-dich-benh-628139/>